

УДК 37.015.3

Олександр Коба, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін та фізичної підготовки
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬ СЛУЖБОВІ ЗАВДАННЯ

Проаналізовано сучасні соціокультурні умови психолого-педагогічного виховання особового складу Національної гвардії України; окреслено розмаїття поглядів на сутність феномену духовності; обґрунтовано зміст, принципи та шляхи формування духовності особистості; показано суперечності цього процесу.

Ключові слова: духовність особистості, особовий склад Національної гвардії України, освітній процес, формування духовності.

Лім. 18.

Александр Коба, кандидат педагогических наук,
старший преподаватель кафедры общевоенных дисциплин и физической подготовки
Национальной академии внутренних дел, г. Киев

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ЛИЧНОГО СОСТАВА НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ, ВЫПОЛНЯЮЩЕГО СЛУЖЕБНЫЕ ЗАДАНИЯ

Проанализированы современные социокультурные условия психолого-педагогического воспитания личного состава Национальной гвардии Украины; представлено разнообразие взглядов на сущность феномена духовности; обосновано содержание, принципы и пути формирования духовности личности; показаны противоречия данного процесса.

Ключевые слова: духовность личности, личный состав Национальной гвардии Украины; образовательный процесс, формирование духовности.

Olexandr Koba, Ph.D. (Pedagogy), Senior lecturer of the Combined Subjects and Physical Training Department
National Academy of Interior, Kyiv

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL EDUCATION OF PERSONNEL OF THE UKRAINIAN NATIONAL GUARD PERFORMING THE SERVICE TASKS

The article analyzes the contemporary social and cultural conditions of psychological and pedagogical training of personnel of the Ukrainian National Guard; outlines the variety of views on the nature of the phenomenon of spirituality; bases the content, principles and ways of creating a spiritual person; shows the contradictions of this process.

Keywords: spiritual person, personnel of the National Guard of Ukraine, education, spiritual formation.

Постановка проблеми. Сучасний соціально-економічний, науково-технічний і культурний розвиток суспільства поставив перед особовим складом Національної гвардії України завдання сформулювати не лише справжнього професіонала, котрий володіє ґрунтовними фаховими знаннями, а й високодуховну особистість. Разом з тим слід зазначити, що побудова виховного процесу особового складу Національної гвардії України не сприяє динамічному розмаїттю спрямованих на досягнення названої мети впливів. На сьогоднішній день внаслідок недостатньої розробленості аспектів змісту та ціннісних домінант професійної освіти особового складу Національної гвардії України здебільшого діє як консервативний “розподільник” фахових знань, за якими губиться духовна

складова особистості фахівця. Така ситуація дає змогу окреслити такі суперечності:

- між об’єктивною потребою суспільства в активних творчих особистостях із розвинутою системою духовних орієнтирів, здатних до духовно-практичної діяльності та трансляції духовних цінностей та ідеалів, і нерозробленістю конкретних шляхів формування духовності особового складу Національної гвардії України в період загальнопрофесійної підготовки;

- між більш чи менш виразним аксіологічним потенціалом кожної з фахових дисциплін у формуванні духовності особового складу Національної гвардії України і надмірною “вагою” в освітньому процесі знання компонента змісту вищої освіти;

- між загостренням потреби освітньої практики

в науково-методичному забезпеченні формування духовної культури особового складу Національної гвардії України та відсутністю ґрунтовних розробок із цієї проблематики.

У такій ситуації вкрай гострою стає не лише необхідність переакцентування завдань професійної освіти на належну увагу до формування духовності особового складу Національної гвардії України та на реальне повернення категорії “духовність” у педагогічну науку, а й зосередження дослідників-практиків на осмисленні змісту та пошуках найефективніших шляхів духовного розвитку сьогоденного особового складу Національної гвардії України, які виконують службові завдання. Розуміючи духовність особового складу Національної гвардії України як інтегративну професійно значущу якість особистості, що характеризується орієнтацією на духовні цінності культури в особистісному саморозвитку та міжособистісній взаємодії, до основних критеріїв її сформованості вважаємо за доцільне зарахувати: культурну компетентність, представленість духовно-культурних цінностей в аксіологічному потенціалі особистості, емпатійність, цілепокладання у сфері духовного життя і включеність у духовно-практичну діяльність [1; 10; 14; 15].

Мета статті – розкрити, що формування духовності особового складу Національної гвардії України, які виконують службові завдання є невід’ємною складовою процесу психолого-педагогічного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування духовності особового складу Національної гвардії України передбачає інтеграцію знань про цінності духовної культури, розвиток духовного світу людини, збагачення духовних потреб, розширення досвіду духовного пізнання на основі активізації духовно-практичної діяльності та прагнення до духовного самовдосконалення. На нашу думку, процес формування духовності особового складу Національної гвардії України охоплює: конструювання ситуацій службових завдань, придбання нового досвіду; штучне відтворення бойових дій у польових умовах, максимально наближених до реальних місць бойових зіткнень; здатність особового складу здійснювати певний передбачуваний виховний вплив, інтеграцію внутрішніх та зовнішніх умов розвитку особистості та цілеспрямоване стимулювання дії факторів її розвитку. Оскільки головною сферою соціальної активності особового складу Національної гвардії України є навчання, тож саме у ставленні до нього, в оцінці значення набутих

знань, культурі читання спеціальної літератури, прагненні до успіхів у професійному зростанні найбільш виразно виявляється рівень розвитку духовності, якого досягнув фахівець. Допомогти йому з максимальною ефективністю використати роки навчання у ВНЗ для “сходження” до вершин духовності зможе сукупність принципів: *аксіологічного* (розуміння людини як найвищої цінності, орієнтація на духовність як одну з визначальних характеристик цінності); *особистісно орієнтованого* (урахування закономірностей природного та соціокультурного розвитку особистості, організація освітнього процесу в контексті культури цивілізації та певного народу); *діяльнісного* (задоволення інтересів та потреб особового складу Національної гвардії України у різних видах духовно-практичної діяльності, стимулювання людини до самостійного духовного пошуку) [2; 18].

Зауважимо, що дотримання вказаних принципів не втрачає актуальності на кожному з етапів формування духовності особового складу Національної гвардії України, а саме: *когнітивно-рефлексивному* (розширення знань про духовне підґрунтя певної фахової дисципліни), *ціннісно-смысловому* (осмислення особливостей розвитку власного духовного “Я” у процесі інтеріоризації набутих від педагога духовних знань); *діялісно-трансляційному* (формування оцінювального ставлення до явищ навколишньої дійсності, реалізація прагнення самостійної духовно-практичної діяльності, екстеріоризація набутого досвіду духовного пізнання). Подібна взаємодія емоційно-когнітивних процесів та ціннісно-смыслового поля людини у просторі внутрішнього “Я” дає змогу ефективно вирішувати завдання становлення цілісної духовної особистості [3; 6; 15; 16].

Корисними у формуванні духовності особового складу Національної гвардії України можуть стати як традиційні, так й інноваційні форми аудиторної, позааудиторної та самостійної діяльності (лекції, бесіди, брифінги, дискусії, конференції, участь у розробленні різноманітних культурних проєктів або моделюванні заданих ситуацій). Зауважимо, що серед усіх освітніх дисциплін незалежно від фахового спрямування безперечними лідерами у процесі формування духовності особового складу Національної гвардії України слід визнати культурологічні дисципліни. Адже саме культура фокусує систему ціннісних уявлень людини, перетворюючи її в якісно інший спосіб буття – більш осмислений та впорядкований. У цьому контексті ціннісний зміст культурологічних дисциплін полягає в їх здатності забезпечити

особовий склад Національної гвардії України сукупністю знань про смисли і значення культури та уявленнями про ціннісне ставлення до навколишнього світу; збагатити їх культурні потреби та стимулювати до духовно-практичної діяльності. Оскільки одним із найефективніших шляхів впливу на внутрішній світ особистості є навколишнє середовище, забезпечити таке “оточення” здатне мистецтво, яке французький філософ М. Дюфренн, розробляючи власну концепцію артизації дійсності, проголошував найвищим типом пізнання, вбачаючи в ньому практично єдиний засіб гальмування деперсоналізації й дегуманізації людини в умовах сучасного суспільства [8; 12; 13].

Таким чином, щоб досягнути мети формування високодуховної особистості, кожен ВНЗ повинен стати навчально-науковим, культурно-освітнім і виховним центром. Складність полягає в тому, що це має відбуватися в умовах стрімкого зростання наркоманії й токсикоманії, захворюваності на СНІД, злочинності; розквіту “масової культури” з властивими їй атрибутами насильства, жорстокості, порнографії; засилля телебачення бойовиками та фільмами жахів досягнуло небувалих розмірів; щоденного посилення соціально-культурної апатії молоді. Ці негативні процеси відображаються у різноманітних соціологічних дослідженнях, які констатують, що для більшості населення у сфері духовних інтересів головним є телебачення, друге місце посідає “естрадна музика”, а такі види мистецтва, як живопис, театр, хореографія, класичні література й музика їм практично незнайомі. Питання духовного розвитку особистості недаремно набуло сьогодні такої ваги. Його значення завжди зростає в перехідні епохи, що вимагають від людини підвищеної творчої активності, напруження всіх її духовних сил. Оскільки саме такий час переживає наша країна, важливо створити ефективну протидію наміченій тенденції витіснення естетичного середовища на другий план, на периферію усвідомлюваних завдань. Адже це загрожує небезпечними наслідками – культурним збідненням життя суспільства й духовним занепадом індивідів, які його утворюють. Недаремно з рівнем духовного розвитку та здатністю особистості сприймати красу й будувати власний світ за її законами пов’язують найрезультативніші вияви людської творчої енергії, а також загальний прогрес суспільства в усіх галузях життєдіяльності. Оцінюючи сучасні соціокультурні небезпеки, І. Дзюба зазначає, що “втрата багатоманітності

природних умов і вражень, радостей і стимулів, монотонність міського побуту і технологізованої праці, стандартизації навчання, інформації, розваг, серійність духовної продукції – все це призводить не тільки до емоційного збіднення життя, а й до зниження моральної чуттєвості, зокрема в пошуках сурогатних і стресових компенсантів утрачених переживань; до послаблення фізичного і психічного здоров’я, до поступового звуження шкали людяності, оскільки розвиток діставатимуть лише ті складники людської вдачі, які “вписуються” в дедалі більшою мірою штучні умови існування” [5; 11]. Погоджуючись зі справедливістю наведеної думки, вважаємо, що сьогодні процес модернізації освіти має бути головним чином зорієнтований на забезпечення відповідних умов для повноцінного, системного й цілеспрямованого утвердження людського в людині, розвиток тих сил і можливостей, які надають їй можливість будувати власне життя, керуючись загальнолюдськими цінностями.

У такому контексті формування духовності особового складу Національної гвардії України за фаховою спрямованістю вищого навчального закладу, його гармонійний всебічний розвиток неможливі без цілеспрямованого ознайомлення з культурними здобутками людства, з різними видами мистецтва тощо; без формування у них навички естетичного освоєння навколишньої дійсності. Все це поєднується під загальною назвою – художнє виховання, яке, на нашу думку, в сучасних умовах духовного занепаду українського суспільства повинно посісти у професійній підготовці особового складу Національної гвардії України рівнозначне місце поруч із засвоєнням профільних дисциплін. Саме воно, поєднуючись з аксіологічним впливом усіх навчальних предметів, сприятиме засвоєнню особовим складом Національної гвардії України духовних здобутків нації, адекватній інтерпретації ними мистецьких цінностей і загалом стане дієвим чинником формування духовності, визначаючи ступінь інтелігентності та творчу спрямованість її прагнень. Окрім того, роль художнього виховання посилюється і з огляду на процеси глобалізації, для яких характерні багатобарвна культурна мозаїка, потужний інформаційний потік, суперечливі процеси індивідуалізації і деперсоналізації особистості, що вимагають пошуку нових підходів до виховання людини, здатної виявляти власну унікальність. Серед негативних наслідків глобалізаційних процесів украї небезпечними є певне “розкультурення” людини, її моральна деградація та дегуманізація. У діалозі культур виховання

забезпечить узагальнення і поглиблення мистецтвознавчої, культурологічної та естетичної компетенції особового складу Національної гвардії України, сприятиме формуванню їх гуманістичної спрямованості.

У спеціальній літературі, а також на різноманітних конференціях йдеться про необхідність підвищення ролі культури в усіх сферах життєдіяльності людини і суспільства, декларується принцип гуманітаризації освіти, який передбачає посилення ваги гуманітарних знань у системі навчання. Разом з тим доводиться визнати, що нинішні освітні стандарти аж ніяк не спрямовані на посилення ролі культури та мистецтва в освітньому процесі. Нагальним завданням постає виявлення гуманітарного потенціалу кожного елемента освітньої системи ВНЗ і посилення культурологічних функцій навчальних дисциплін [4; 7; 9; 11; 13].

Аналіз сучасного стану забезпечення та організації духовного розвитку особового складу Національної гвардії України засобами культури та мистецтва дає змогу виокремити низку проблем, основними з яких є такі:

1. У системі художнього виховання ще досить впливовою залишається традиція зосередження педагогічних зусиль не на розвитку власне духовності особистості, а головним чином на висвітленні теорії та історії культури та мистецтва. Такий підхід, на нашу думку, є помилковим, оскільки в ньому фактично ігнорується суб'єкт естетичних відносини.

2. У наявній практиці залучення особистості до світу мистецтва іноді одним видам мистецтва (образотворче, музичне мистецтво, література) віддається перевага, а іншим видам художньої творчості (кіномистецтво, архітектура, театр, ландшафтне мистецтво) належна увага практично не приділяється. Це негативно відбивається на формуванні естетичного досвіду, руйнує цілісність її духовного становлення.

3. Занепокоєння викликає й той факт, що культурологічна підготовка майбутніх фахівців, здатна стати стрижнем духовного виховання, у більшості випадків зводиться лише до лекційних занять. При цьому досить рідко та малоефективно використовуються естетико-виховні можливості позааудиторної роботи. За таких обставин особовий склад Національної гвардії України психологічно налаштовується на формальне сприйняття духовних цінностей людства й не бачить можливостей для реалізації власної активності в галузі духовного самовдосконалення. Зазначені проблемні питання не можуть залишатися поза виховною увагою, вимагають

осмислення й вирішення за участі фахівців у галузі сучасної психології, філософії, педагогіки, культурології та ін.

З метою удосконалення системи духовного розвитку особового складу Національної гвардії України доцільно використати кілька напрямів роботи:

- перший з них передбачає внесення необхідних змін на методологічному рівні, що дасть змогу подолати наявний дещо зневажливий погляд педагогів-предметників на сутність процесу формування духовності особового складу Національної гвардії України, його місце у структурі професійної підготовки майбутнього фахівця;

- другий напрям удосконалення процесу цілеспрямованого духовного розвитку особового складу Національної гвардії України скерований на успішне вирішення складного комплексу питань професійно-педагогічного змісту. Вони насамперед пов'язані з діяльністю професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу. Адже освіченість викладачів, їх педагогічна майстерність та рівень володіння системою освітніх технологій є одним із головних чинників підвищення ефективності формування духовності особового складу Національної гвардії України.

Зрозуміло, що за наявної соціокультурної кризи для того, щоб "захопити, зацікавити, залучити" особовий склад Національної гвардії України до культурних здобутків людства лише ентузіазму та професіоналізму професорсько-викладацького складу недостатньо. Слабкою ланкою виховного процесу у вищих навчальних закладах залишається матеріальне забезпечення. Наявність необхідного навчального обладнання, техніки, пристосованих концертних залів. Ще один негативний момент – стихійний характер духовного розвитку особового складу Національної гвардії України у ВНЗ. Відбувається це не лише через недооцінювання його значення, а й унаслідок небажання певної частини особового складу Національної гвардії України бути активними співучасниками виховного процесу.

З огляду на кількість і різноманітність проблем у галузі виховання особового складу Національної гвардії України, на нашу думку, дієвим чинником підвищення якості та ефективності роботи з художнього виховання у ВНЗ може стати комплексний підхід до їх вирішення. Сутність його ґрунтується, по-перше, на єдності всіх виховних зусиль і напрямів роботи, націлених на формування духовно багатой та всебічно

розвиненої особистості. Під єдністю розуміється насамперед їх взаємопроникнення та використання ними подібних засобів виховного впливу. Головні труднощі, на нашу думку, полягають у нерозробленості сутності, шляхів та засобів окресленого напрямку виховання у педагогічній літературі, у прагненні вищих навчальних закладів максимально “звучити” простір культурологічних дисциплін задля посилення професійної підготовки. Те, що культурологію включено до навчального плану ВНЗ, а світову художню культуру, естетику та мистецтвознавство – у курси за вибором, вочевидь недостатньо. Власне, наявна у вищих навчальних закладах система духовно-культурологічного розвитку містить у собі лекційні й практичні заняття зі світової художньої культури, культурології, естетики, клубів за інтересами та ін. Вона більш-менш успішно координує роботу бібліотеки, деяких відділень факультетів додаткових та індивідуальних спеціалізацій. Разом з тим спрямовані на формування духовності особового складу Національної гвардії України елементи мають бути також у побуті й навчальній діяльності, організації праці та відпочинку, оформленні й обладнанні житлових приміщень, зовнішньому вигляді та у культурі спілкування.

Окремої уваги потребують серйозна, кваліфікована пропаганда культурних здобутків людства, ознайомлення з розмаїттям видів і жанрів мистецтва, обґрунтування дієвості тих чи інших ціннісних засад існування людства в сучасних умовах існування цивілізації тощо. Ці завдання доцільно вирішувати під час проведення різноманітних бесід, дискусій та “круглих столів”, публікації проблемних статей у наукових виданнях, виступів на телебаченні тощо. Нарешті, для успіху художнього виховання необхідна єдність методів і форм виховання: виховання й самовиховання, виховання й освіти, переконання й примусу, індивідуального підходу й масових форм. Кожне із зазначених протиставлень саме по собі є обов’язковою умовою виховання, а за комплексного підходу вони взаємодіють так, що допомагають у реалізації один одного [7; 17].

Висновки. Комплексний підхід – це не лише підсумовування окремих, різних за змістом процесів, а й методологічна база побудови системи виховної роботи, що уособлює органічний взаємовплив, взаємопроникнення всіх видів виховання. У системі формування духовності особового складу Національної гвардії України ефективно співпрацюють такі чинники: художня освіта (курси світової художньої культури, культурології, естетики, спецсемінари з мистецтва

та ін.), духовно-ціннісний вплив змісту навчального матеріалу фахових дисциплін, позааудиторна робота (клуби, художня творчість, факультети культури, суспільних професій, додаткових спеціалізацій).

Перераховані завдання дають можливість сформулювати низку організаційних принципів, що можуть бути покладені в основу духовного розвитку особового складу Національної гвардії України, зокрема принцип охоплення всього колективу. Пріоритетним напрямом в організації виховного процесу має стати індивідуальний підхід до кожного, стимулювання його до саморозвитку і духовного пошуку.

Центри культури та організації змістовного дозвілля; клуби за інтересами, бібліотеки, колективи художньої самодіяльності, музеї, спортивні об’єднання та клуби. Комплексний підхід передбачає максимальне використання всіх їх, що дає можливість, за умови участі особового складу Національної гвардії України в різних формах роботи, посилити ефективність виховання, і водночас організувати справу до душі, з урахуванням індивідуальних схильностей, здібностей та вмінь особистості.

Отже, надзвичайно складне суспільне завдання формування не лише справжнього професіонала, а й високодуховної особистості вища школа здатна вирішити тільки за умови актуалізації ціннісних домінант вищої професійної освіти, подолання штучної знанневої обмеженості фахової підготовки, розкриття аксіологічного потенціалу кожної з навчальних дисциплін та повноцінного використання виховних можливостей предметів культурологічного циклу.

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту. Статті. Нариси. Інтерв’ю / В.П. Андрущенко. – К., 2004. – 738 с.

2. Бех І.Д. Цінності як ядро особистості / І.Д. Бех // Цінності освіти і виховання: науково-методичний збірник. – К.: Наукова думка, 1997. – С. 8 – 11.

3. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн., Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: навчально-методичний посібник / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.

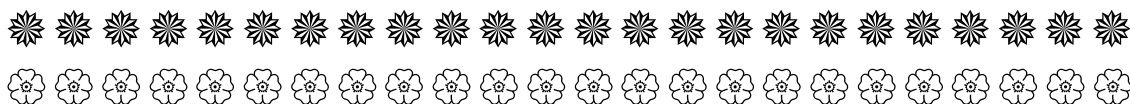
4. Буева Л.П. Проблема творчества / Л.П. Буева // Вопросы философии. – 1996. – № 2. – С. 4 – 12.

5. Буева Л.П. Человек, культура и образование в кризисном социуме / Л.П. Буева. – М.: Фонд “Новое тысячелетие”, 1998. – 168 с.

6. Зинченко В.П. Размышления о душе и ее воспитании (час души) / В.П. Зинченко // Вопросы философии. – 2002. – № 2. – С. 119 – 136.

7. Желуденко М.А. *Общечеловеческие ценности как основа современного образования [Электронный ресурс] / Марина Александровна Желуденко. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: http://www.confcontact.com/Okt/36_Zhelud.php.*
8. Квітковська Н.В. *Формування національних та загальнолюдських цінностей у сучасному вихованні особистості / Н.В. Квітковська // Формування національних і загальнолюдських цінностей в українському суспільстві. – Харків: ФОП Лібуркіна Л.М., 2006. – С. 34 – 39.*
9. Коханович Л.И. *Гуманитарная среда вуза и гуманитарное образование / Л.И. Коханович. – М.: НИИВО, 1995. – 144 с.*
10. Крымский С.Б. *Контуры духовности: новые контексты идентификации / С.Б. Крымский // Вопросы философии. – 1992. – № 2. – С. 15 – 23.*
11. Кулюткин Ю.Н. *Технократия и гуманизм / Ю.Н. Кулюткин // Информационный бюллетень: Проблемы непрерывного образования: педагогические кадры. – СПб.; Новгород; Псков, 1995. – С. 8 – 11.*
12. Мацько Д.С. *Гуманістичні цінності як основа становлення та розвитку громадянського суспільства в Україні / Д.С. Мацько // Формування національних і загальнолюдських цінностей в українському суспільстві. – Харків: ФОП Лібуркіна Л.М., 2006. – С. 56 – 62.*
13. Сипченко В.І. *Гуманістична спрямованість навчально-виховного процесу у вищій школі / В.І. Сипченко // Теоретичні питання освіти та виховання: зб. наук. пр. / за заг. ред. М.Б. Євтуха. – К.: Видав. центр КДЛУ, 2000. – Вип. 8. – С. 73 – 74.*
14. Сухомлинський В.О. *“Виховання почуттів” / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т. 5. – 639 с.*
15. Щербань П.М. *Формування духовної культури особистості / П.М. Щербань // Рідна школа. – 1999. – № 7. – С. 14 – 17.*
16. *Энциклопедический словарь по культурологии / под ред. проф. А.А. Радугина. – М.: Центр, 1997. – 264 с.*
17. Юдина М.Е. *Эволюция взглядов Мишеля Дюфренна на природу художественного творчества / М.Е. Юдина // Теоретические проблемы художественно-эстетической деятельности. – М., 1982.*
18. Юзвак Ж.М. *Духовність як психологічний феномен: структура та чинники розвитку / Ж.М. Юзвак // Філософ. думка. – 1999. – № 5. – С. 139 – 150.*

Стаття надійшла до редакції 20.01.2016

Джерела мудрості

“Віра – це також знання, тільки у своєрідній формі.”

*Тегель, Теорг Вільгельм Фрідріх
німецький філософ*

“Виховання – справа важка, і поліпшення його умов – одна з священних обов’язків кожної людини, бо немає нічого важливішого, як освіта самого себе і своїх ближніх”.

*Сократ
давньогрецький філософ*

“Виховувати людину – означає визначати долю нації”.

Схиархімандрит Іоанн

